

Teoria statului și dreptului. Filosofia dreptului

УДК 341.362.1

ЕВОЛЮЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ МОРСЬКИХ СУДІВ БРИТАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (СЕРЕДИНА XVI–СЕРЕДИНА XIX СТОЛІТЬ)

Валерій МАЛИШКО

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У статті аналізується еволюційний процес розвитку кримінальної юрисдикції морських судів Британської імперії, що розповсюджувалася на злочини, здійснені в світовому океані піратами і каперами. Розкриваються особливості кримінального переслідування порушників міжнародного каперського права, порядок створення, функціонування та система морських судів. Розглядається розвиток кримінальної суддівської нормотворчості, основні нормативні акти, за якими здійснювалось правосуддя в призовому праві. Обґрунтовані причини висування вимоги Великою Британією перед великими морськими державами про скасування каперства, що з часом було замінено таким явищем, як рейдерство – захоплення або знищення торгових суден в ході війни, що здійснювалось військовими кораблями-рейдерами.

Ключові слова: Міжнародне морське право, кримінальна юрисдикція, Британська імперія, укази Корони Англії, Статутне право, суди Адміралтейства Великої Британії.

EVOLUTION OF THE CRIMINAL JURISDICTION OF THE SEA VESSELS OF THE BRITISH EMPIRE (MID-16TH – MID-19TH CENTURIES)

Valerii MALYSHKO

Candidate of Law Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory and History of State and Law of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

The article analyzes the evolutionary process of development of the criminal jurisdiction of the naval courts of the British Empire, which extended to crimes committed in the oceans by pirates and privateers. The peculiarities of criminal prosecution of violators of international private law, the order of creation, operation and system of maritime vessels are revealed. The development of criminal judicial rule-making, the main normative acts according to which justice was administered in prize law is considered. There are good reasons for the United Kingdom to demand from the major maritime powers to abolish piracy, which was eventually replaced by such a phenomenon as raiding - the seizure or destruction of merchant ships during the war, carried out by warships-raiders.

Keywords: international maritime law, criminal jurisdiction, British empire, decrees of the Crown of England, statutory law, Admiralty courts of Great Britain.

EVOLUȚIA JURISDICȚIEI PENALE A VASELOR MARITIME ALE IMPERIULUI BRITANIC (MIJLOCUL SECOLULUI AL XVI-LEA - MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA)

Articolul analizează procesul evolutiv de dezvoltare a jurisdicției penale a curților navale ale Imperiului Britanic, care s-a extins la crimele comise în oceane de piraiți și caperi. Sunt dezvăluite particularitățile urmăririi penale a celor care încălcă drepturile internaționale private, ordinea de creare, funcționare a navelor maritime. Se are în vedere dezvoltarea normelor judiciare penale, principalele acte normative conform cărora justiția a fost administrată în dreptul premiilor. Există motive întemeiate pentru ca Marea Britanie să solicite marilor puteri maritime abolirea pirateriei, care a fost, în cele din urmă, înlocuită de un fenomen precum raidul - sechestrarea sau distrugerea navelor comerciale în timpul războiului, efectuată de navele de război.

Cuvinte-cheie: drept internațional maritim, jurisdicție penală, imperiu britanic, decrete ale Coroanei Angliei, drept legal, instanțele amiralității din Marea Britanie.

Актуальність теми дослідження. У даний час світова громадськість зіткнулася з серйозною проблемою зростання транснаціональної

злочинності. Це зростання терористичної загрози; загострення політичних і міжетнічних конфліктів, що відбуваються внаслідок масових порушень

прав людини; інтернаціоналізація організованої злочинності, яка заглиблюється у сферу поширення наркотиків, торгівлі людьми та контрабанди, що супроводжується корупцією та легалізацією злочинних доходів. Така ситуація вимагає від держав переосмислення окремих напрямків співпраці з метою розробки нових методів боротьби з міжнародною злочинною діяльністю. Одним з таких напрямків у доктрині міжнародного права є дослідження різноманітних аспектів кримінальної юрисдикції держав.

Відомо, що кримінальна юрисдикція – це право держави видавати норми кримінального права і забезпечувати їхнє застосування. Уразі, якщо цей феномен включає юрисдикцію дозволу і юрисдикцію примусу, він називається повним. При цьому юрисдикція дозволу означає, що держава може вводити обов'язкові правила поведінки, але обмежена у використанні коштів для забезпечення їх дотримання. Юрисдикція примусу спонукає владу держави примушувати до виконання норм права і актів його застосування. Такий вид юрисдикції привертає особливу увагу науковців, що мають встановити особливості імплементації норм міжнародного кримінального права в національне законодавство. Універсальність такого способу правозастосування полягає в здійсненні державою повної юрисдикції лише в межах своєї території і її обмеження спеціальною економічною зоною моря і континентального шельфу.

Юрисдикція, що здійснюється за межами території, має назву екстратериторіальної. Стосовно неї діє принцип захисту основних інтересів держави та її громадян від злочинних дій, скоєних за кордоном. У таких випадках держава має право притягнути до кримінальної відповідальності будь-яку особу незалежно від місця скоєння злочину, зрозуміло, за умови, що така особа знаходиться в межах її повної юрисдикції.

Нарешті, існує принцип універсальності, що передбачає можливість поширення кримінальної юрисдикції держави на діяння, які визнані злочинними міжнародним правом, незалежно від громадянства особи, яка їх вчинила та місця скоєння. Саме цей принцип, що раніше за все виник у міжнародному праві, був поширений на акти такого міжнародного злочину, як піратство.

На сучасному етапі боротьба з піратством набула особливої актуальності, адже його розгул набуває характер справжнього лиха. Морські розбійники грабують суховантажі, невеликі пасажирські судна, нападають на транспортні, рибальські судна та яхтсменів. Конвенція ООН з морського права, підписана в ямайському місті Монтего-Бей

в грудні 1982 р., надає будь-якій державі право захопити у відкритому морі піратське судно і майно, яке перебуває на ньому, а також заарештувати екіпаж і пасажирів. Питання про покарання піратів і доля суден і майна, що перебуває на піратському плавзасобі, вирішується судами держави, яка вчинила захоплення, однак за умови, що при цьому не повинні порушуватися права добросовісних третіх осіб [1, С. 24–28]. Такий порядок боротьби проти піратства засобами міжнародного і національнокримінального права склався ще в добу раннього капіталізму, коли після відкриття Х. Колумбом Америки відбувався швидкий розквіт капіталістичного укладу у великих морських державах Європи. Цей уклад значною мірою «харчувався» коштами, отриманими каперами, в англо-американському варіанті – приватирями. Тому є **актуальним аналіз** особливостей кримінального переслідування порушників міжнародного каперського права, що здійснювався морськими судами, серед яких особливо виділялися адміралтейські суди наймогутнішої морської держави – Британської імперії.

Аналіз джерел до вивчення проблеми сволюції кримінальної юрисдикції морських судів Британської імперії та особливості осягнення цього феномену в науковій літературі було належним чином висвітлено в таких дослідженнях автора даної статті, як «Діяльність адміралтейських судів Британської Америки у галузі протидії піратському і контрабандному промислам (середина XVII століття–початок війни за незалежність США)», «Концептуальне осмислення правового інституту каперства в трактатах Гуго Гроція – міжнародний контекст», «Проблеми систематизації джерельної основи аналізу організаційно-правових засад каперського промислу в Британській імперії», «Судовий процес проти порушників права репресалій у Вищому суді адміралтейства Англії та «Справа капітана Кідда» (1701 р.)» і «Сучасний стан британської історіографії еволюції правового та організаційного інституту приватирства». Тому **доцільно одразу ж перейти до викладу основного матеріалу.**

Відомо, що особливе місце в правовій науці сучасних Великобританії та США займає проблема походження, розвитку і захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Навіть пересічні піддані Єлизавети II Віндзор і американські обивателі знають, що боротьба проти злочинності передбачає забезпечення компетентного розслідування наслідків порушення цих прав, покарання злочинців і відшкодування тим, хто постраждав

від насильства, зокрема – від актів розбою в світовому океані [2, С. 632].

Боротьба проти піратства правовими, організаційними та каральними методами вперше в історії Британської імперії була врегульована нормами її Конституції, що розвивалася від епохи пізнього Середньовіччя. Вона ніколи не мислилася в сучасному розумінні, тобто як писаний Основний закон. Її можна розглядати скоріше як сукупність звичаїв і усталеної юридичної практики, що формувалися впродовж сторіч у парламенті та в місцевих адміністративних і судових органах. Ця сукупність теорії і практики втілювала основні правила, за якими будувалася держава. Зрозуміло, що складовою британської імперської Конституції стали ті правові норми, що за традицією утворювалися завдяки поширенню морської експансії Альбіону. Серед цих норм дотепер зберігає юридичну силу Велика хартія вольностей 1215 р., що є продуктом розвитку англійської державності доби феодалної роздробленості. Проте з часом відбувалися зміни тексту Хартії відповідно до особливостей розвитку ранньокapіталістичного суспільства [3, Р. 6].

Необхідно звернути увагу на те, що, завдяки поширенню приватирського промислу, Альбiон, який довгий час був невеликим острівним королівством, поступово перетворювався на велетенську імперію, до складу якої входила метрополія у купі з різними заморськими територіями і колоніями. Паралельно з поширенням кордонів цієї імперії відбувався процес розвитку її конституційного права, фундаментом якого стали найважливіші державні документи, включаючи Велику хартію, Петицію про Права (1625) і Декларацію прав (1689) [4, С. 33]. Ці та інші нормативні акти склали англійську правову систему, до найважливіших особливостей якої належить панування прецедентів, що з часом були пересажені також на американський ґрунт [5, С. 85]. Відповідно до вимог британської Конституції, суддя в Альбіоні та його колоніях мав застосовувати правила, сформульовані в судовому рішенні, прийнятому раніше. Тому не дивно, що судді морських судів імперії брали активну участь у створенні імперської Конституції [6, С. 33].

Іншою особливістю англійського права, характерною для всієї Британської Імперії, було те, що воно не визнавало поділу на приватне і публічне право. Проте в цій системі було виокремлене загальне право [7, С. 336–337]. У сучасному розумінні загальне право – сукупність норм і принципів, сформованих суддями, що призначені Кораною Англії. Воно протипоставлене статутному

праву, тобто тому, яке формується не суддівською, а законодавчою гілкою влади за допомогою ухвалення парламентом відповідних статутів, у тому числі – морських.

Відправною точкою у формуванні морського законодавства Англії, зокрема, юрисдикції судових органів, що займалися засудженням актів розбою в світовому океані, була стаття 41 Великої хартії, де зазначено таке: «Усі купці повинні мати право вільно і безпечно виїздити з Англії і виїжджати до неї, перебувати в ній, і пересуватись Англією як на суші, так і на воді, для того, щоб купувати і продавати без будь-якого протизаконного мита, сплачуючи лише старовинні і справедливі звичаєм встановлені податки, за винятком військового часу і якщо вони будуть із землі, що воює проти Нас; і коли такі з'являться на Нашій землі на початку війни, вони мають бути затримані без шкоди для їх тіла і майна, доки Ми або великий юстиціарій Наш (очільник королівської адміністрації – В.М.) не дізнаємось, як поведуться з купцями Нашої землі, що перебувають на землі, яка воює проти Нас; і якщо Наші там у безпеці, то і ті інші мають бути в безпеці на Нашій землі» [8].

Положеннями даної статті успішно користувалися підприємці Британської імперії, які були зацікавлені у використанні суддями морських судів належної судової процедури – якнайшвидшого і неупередженого судового розгляду та захисту від надмірної застави або штрафу чи жорстокого і незвичайного покарання [9]. Такі положення мали стати «подушкою безпеки» для організаторів приватирського промислу, який завжди мав напівпіратський характер. Внаслідок цього юрисдикційні повноваження морських судів Британської імперії постійно еволюціонували, і судовий процес проти порушників каперського права пристосовувався до мінливої ситуації з мореплаванням усвітовому океані.

Отже, британська держава мала контролювати приватирство. Це завдання 1360 року було покладено на Адміралтейство, урядовці якого діяли відповідно до приписів «Чорної книги Адміралтейства». Вони мали утворити державний суд по морських справах, який займався би питаннями кримінального переслідування порушників міжнародного каперського права [10]. Проте лише в 1536 р. повноваження морських судів отримали завершену форму. Тоді було оприлюднено парламентський Закон про правопорушення на морі, в якому сповіщалося, що Вищий суд адміралтейства отримує кримінальну юрисдикцію щодо будь-яких злочинів, вчинених не лише піратами, а й приватирами. Незабаром, у 1546 р., король Ген-

ріх VIII дійшов висновку, що має бути контроль за судовим процесом щодо порушень морського права, зокрема – норм права призив, тобто захоплених приватирями ворожих суден та їх вантажів. Цей контроль за грошима, отриманими від конфіскації призив, мав бути особливо суворим, адже саме ці кошти складали левову частку надходжень до королівської скарбниці. Тому король поклав контрольні функції за здійсненням норм права призив на особливий орган з дев'яти великих посадовців Англії – Морську Раду. Її очолював лорд-адмірал, який керував службою уповноважених лордів-комісарів, кожен з яких призначався на посаду королівським актом, що був скріплений Великою печаткою Корони Англії [11].

Призову політику Англії реалізовували лорди-комісарип. Призами в морському праві вважали не тільки приватне майно (судно і його вантаж), за певних обставин захоплене каперами, але і сам акт захоплення чужого майна, що був залишком стародавнього права видобутку. Лорди-комісари майстерно користувалися приписами міжнародного права. Їхня призова юрисдикція була заснована на положеннях угоди 1498 р. між королями Англії і Франції – Генріхом VII і Людовиком XII. Тоді монархи домовилися, що капери мають повідомляти своїх адміралів про будь-яку здобич, захоплену ними [12]. Лише після цього капери могли ділити захоплене ворожих суднах майно, однак за умови, що воно було здобуте виключно під час морської війни [13].

Судові справи Високого суду Адміралтейства набули впорядкованого характеру при царюванні Генріха VIII, який Статутом 1540 р. надав цьому суду три чітко окреслені юрисдикційні повноваження – кримінальне, цивільне і призове [14, . 70–71; 15, Р. 490]. Тоді монарх вказав, що звіти про діяльність морського суду мають постійно подаватися йому на розгляд, адже у судових протоколах йшлося про такі серйозні речі, як прибутток казни від покарання морських розбійників [16]. У Статуті 1540 р. зазначалося, що ті особи, які скоювали злочини на морі, «багато разів тікали безкарними, тому що судовий розгляд їхніх справ досі не був підпорядкований лорду-адміралу... Нині ж цивільне законодавство не може вважатися прийнятним для оголошення вироків до страти вказаних злочинців... Що ж стосується зрад, грабежів, убивств і змовин, скоєних в будь-якому місці, де адмірал володіє юрисдикцією, то ці злочини мають бути розглянуті судом, посадовці якого признаються Короною. Вирок про страту правопорушників може бути оголошений судом у разі визнання ними своїх злочинів, після того, як до

них зазвичай буде застосовано болісні тортури, чи тоді, коли провина злочинців буде прямо і безпосередньо доведена показаннями свідків, байдуже, чи бачили вони злочинні вчинки, чи знають про це зі слів інших свідків. Склад суду становлять адмірал, його заступник і три або чотири інші поважні особи, яких призначатиме лорд-канцлер» [17].

Статут 1540 р. був доведений до зовнішнього світу, аби інші європейські держави визнавали право суду англійського Адміралтейства щодо покарання тих осіб, які порушували англійські закони в морях, прилеглих до території цієї країни. При цьому Генріх VIII посилався на те, що його батько, Генріх VII, домовився про такий підхід до англійської призової юрисдикції в угоді 1498 р., укладеній ним із французьким монархом Людовиком XII [18, Р. 113].

З 1360 по 1875 рр. судовий процес стосовно порушень призового права здійснювали президент та судді Високого суду англійського Адміралтейства, яким допомагали комісари загального та спеціального відділів цього судового органу. До цих інстанцій зверталися як жертви приватирського авілля, так і самі приватирі [19, Р. 151]. Після приведення захопленого приватирями ворожого судна до узбережжя Англії починався процес встановлення статусу захопленого майна. Відповідно до міжнародного морського права, за певних обставин його можна було визнати премією (юридичний термін, який використовували для позначення транспортних засобів і вантажів, захоплених під час збройних конфліктів) [20, Р. 22–23].

Найбільшакількість справ, що розглядалися у суді Адміралтейства, охоплювала не лише питання стосовно долі призив, а й спори між іноземцями і англійцями щодо законного використання репресальних свідочств, суперечки між наймачами і матросами щодо оплати служби мореплавців, спори стосовно виконання чартерних угод між купцями і судовласниками [24, Р. 43]. Більше того, з часом адміралтейській суд поширив свою юрисдикцію на розгляд спорів між лордом-адміралом і власниками приватирських суден, якщо останні відмовлялися платити йому десятину від збутого на ринку майна ворожих купців [25, С. 176].

Судочинство щодо затриманих приватирями порушників права репресалій допомагало англійській монархії розповсюдити власний суверенитет на моря, що оточували британські острови. Корона Англії встановила власні права на майно, знайдене на морі або на морському узбережжі – від спійманих рибалками китів до уламків кораблів та вантажу, що перебував на купецьких суднах, які намагалися доправити свій крам в Англію контр-

абандними шляхами. Першим про це сповістив уряди європейських держав Ричард II Плантагенет, що правив у 1377–1399 рр. Цей монарх турбувався про впорядкування діяльності морського суду, чітко сформулювавши його повноваження: «Адмірала та їхні заступники проводять свої судові сесії в різних місцях королівства. Суд адмірала не повинен брати до відома будь-які контракти, благання чи сварки або будь-які дії, що були скоєні або відбуваються на суші чи на воді під час морських корабельних аварій. Проте адмірал має брати до уваги загибель людей і пограбування купецьких суден, що проходять по потоках великих річок і виходять до моря. Він також має право затримувати великі приватні судна задля збору грошових податків на користь короля і королівства і здійснення всіляких конфіскацій власності купців, що вчиняють протизаконні дії. Проте юрисдикція стосовно цих дій з пошуків прибутку для королівської казни надається лорду-адміралу тільки в тому випадку, коли судна перебувають у рейсі. Однак, якщо адмірал або його заступник перевищують свою юрисдикцію і здійснюють неправомірні дії стосовно власників купецьких суден, то, за загальним правом, відповідно до статуту Генріха IV, на цих посадовців можна накладати штраф у розмірі подвійного збитку ображеного підприємця. Крім того, зазначені особи мають внести до королівської казни штраф у розмірі 10 фунтів стерлінгів» [26, Р. 54].

Кінцева мета діяльності адміралтейського суду дуже докладно формульована у Статуті Єлизавети I: «Кожного разу, коли судно заарештовано і розпочинається його передача до морського суду, доходи від його арешту мають бути внесені до реєстру, щоб взяти до уваги усі можливі претензії щодо законності цього акта. Для того, щоб вирішити всі питання щодо права власності, необхідно звернутися до судових прецедентів. Позивач повинен отримати захист свого права лише в тому випадку, коли доходи від його арешту залишалися в реєстрі казни. При цьому необхідно виявити, кому належить право власності, щоб встановити платника судових витрат... Особливо важливим є встановлення обставин спасіння іноземного суду у спосіб його буксирування до узбережжя, щоб відшкодувати усі витрати на цю послугу так, аби в майбутньому не виникало претензій стосовно обставин справи і Його Величність разом з Таємною радою мав змогу отримувати призові гроші під час ведення військових дій на суші та на морі» [27].

Пізніше монархи з династії Тюдор встановили, що повноваження Високого суду адміралтейства,

мають юрисдикцією у відкритому морі вусьому світі. При цьому він матиме цивільну юрисдикцію під час миру, а під час війни йому належить призова юрисдикція. Тому, за часів правління Єлизавети I коло учасників призового суду було значно поширене. Ними стали віце-адмірал, суддя, реєстратор, генеральний адвокат, адвокат адміралтейського суду, повірений, прокуратор і вісім маршалів (приставів). За таких умов, королівський уряд повністю контролював приватирський промисел, однак розвиток капіталістичного укладу в Англії у першій половині XVII ст. призвів до подальшого реформування системи морського судочинства.

Відомо, що боротьба Альбіону за гегемонію у світовому океані вимагаларозгляду в морських судах всіх без винятку справ, які ставали наслідком геополітичних війн за участю військово-морських сил Британської імперії та приватирських флотилій. За таких умов англійська буржуазія, прибутки якої залежали від поширення приватирського промислу на світовий океан, змусила Корону Англії остаточно відокремити морські суди від судів загальної юрисдикції. Здавалося, англійські підприємці, які вкладали кошти в розвиток приватирства, обмежили права Корони Англії на отримання лівової частки прибутку від призових грошей. Проте Карл I Стюарт відчував зазіхання парламентарів на повноваження, якими впродовж століть одноосібно розпоряджалися його попередники. Король домігся, щоб парламент 1640 р. схвалив його указ, відповідно до якого кожен з трьох суддів Високого суду Адміралтейства отримував щорічну винагороду в розмірі 500 фунтів стерлінгів [28, Р. 103]. Ось чому ці посадовці під час англійської буржуазної революції перебували на боці Карла I, однак диктатору О. Кромвелю довелося «перекупити» цих осіб, які допомагали йому вести боротьбу проти головного на той час геополітичного супротивника Англії – Нідерландів.

Варто зазначити, що перші королі з династії Стюартів вважали за доцільне поширити систему морського судочинства на англійські колонії. Там почався процес започаткування віце-адміралтейських судів, в яких суддя одноосібно розглядав судову справу проти порушників призового права. Він вислуховував усі свідчення осіб, які брали участь у судовому засіданні, переглядав відповідні документи і приймав постанову. Для присуду було достатньо пояснень з приводу обставин справи, які надавали два незалежних свідки, або визнання підсудним власної вини [29, Р. 325]. Для винних у порушенні призового права приватирів головним покаранням була конфіскація незаконних призів.

Отже, в XVII ст. завдяки діяльності британських морських судів поступово розвивалася кримінальна суддівська нормотворчість, офіційною метою якої була боротьба проти порушення призового права. Проте на практиці це не збігалося з інтересами британської аристократії, яка упродовж існування ліцензованого морського розбою вносила пайові кошти у приватирські експедиції з метою отримання надприбутків. Тому, британська еліта таємно фінансувала піратство, що не прикрашає імперську історію англо-саксів.

Необхідно вказати, що матеріали судових процесів над порушниками призового права Британської імперії ніколи не оприлюднювалися в повному обсязі, що заважає вивченню цієї сторони англійського кримінального судочинства. Виняток становить так звана «Справа капітана Кідда». Сутність діянь Кідда, які були досить близькі до відвертих актів піратства, відображена у різних публікаціях документів, що зберігаються в морських архівах Великобританії. Передусім, йдеться про оприлюднену збірку протоколів судового засідання із звинувачення Кідда та його поплічників у піратських діях в Індійському океані, що спричинили загострення відносин Британської імперії з Імперією Великих Моголів. На титулі цього видання 1701 р. вказано таке: «Підготовка до судового процесу і засудження капітана Вільяма Кідда за вбивство і піратство разом з шістьма іншими особами, яким пред'явлено обвинувачення на сесіях Адміралтейського суду, що відбулися у присутності Комісії Його Величності в Олд-Бейлі у четвер 8-го травня і в п'ятницю 9-го травня 1701 р., на яких з повною очевидністю Кідд був визнаний винуватцем і засуджений до покарання, яке полягало в тому, що воно здійснюється на шибениці в Екзек'южн-доку 23-го травня. А також про засудження до покарання Ніколаса Черчилля, Джеймса Хоу, Роберта Лемлі, Вільяма Дженкінса, Габріеля Джофа, Х'юго Паррота, Ричарда Барлікома, Абея Оуенса і Дарбі Маллінса в той же самий час і на тому ж місці за піратство. Всі вони є переслідуваними судьями і королівською Радою. І це здійснюється стововно капітана Кідда двома комісіями, з яких одна приймає рішення за Великою печаткою Англії, а інша – за Великою державною печаткою суду Адміралтейства» [30]. Оприлюднені матеріали судового процесу над Кіддом та його підлеглими свідчать про те, що прямих доказів їхнього відвертого розбою в Індійському океані не було. Проте, протягом двох днів судових засідань ніхто з учасників кримінального процесу майже не вислухав обвинуваченого. Всі апеляції Кідда до приписів права справедливості,

«вбивчі докази» його чистоти перед англійським законом судді не розглядали, адже визнання невинності цього мореплавця заплямувало самого короля Вільгельма III, який чекав на власну частку від незаконно отриманих призових грошей [31, P. V–VI].

Кідд був страчений, однак з матеріалів справи було зрозуміло, що, відповідно до теорії кримінального процесу над порушниками призового права, судді морських судів Великобританії виходили з того, що будь-яке насильницьке пограбування у відкритому морі кваліфікується як піратська дія [32, P. 3–6]. При цьому визнавалося, що піратство – це злочин проти законів людства, а пірат, за визначенням видатного правознавця Е. Кока, *hostishumanigeneris* (ворог усіх людей). Кок стверджував це з глибоким переконанням, адже він починав юридичну кар'єру ще за часів правління Єлизавети I на посаді спікера Палати громад, а завершив її верховним суддею англійської Корони за часів правління Карла I. Він доводив, що пірат позбавляється всіх благ, дарованих суспільством і урядом, і перетворюється на дикуна, оскільки оголосив війну всьому людству. Людство у відповідь має покарати його так, як зазвичай карають дикунів, тобто розпорядитися його життям і майном [33, P. 459].

За законами Британської імперії, піратством вважалися й інші злочини. При цьому лише англійський закон визначав, хто може вважатися піратом. Саме про такий підхід до піратства сповіщав монархів інших європейських держав засновник Ганноверської династії король Георг I у 1716 р. Відповідно до указу № 8 (розділ 24) цього монарха, вважалось, що навіть торгівля або листування з відомим піратом також вважаються піратським актом. Згідно з указом № 18 (розділ 30) короля Георга II, будь-який уродженець Англії або натуралізований іноземець, який в роки війни зробить якусь ворожу дію в морі проти будь-якого англійського підданого або надасть у цьому допомогу ворогові, він має бути покараним як пірат. Згідно зі статтею 25 указу № 18 Георга II, вzięття викупу з судна нейтральної держави, захопленого капітаном приватного військового судна, кваліфікується як піратство [34, P. 141].

Зазначимо, що Високий суд Адміралтейства упродовж XVIII ст. остаточно сформувався як судова машина, яку вводили в дію судові комісари. Вони здійснювали опіку над захопленим судном і вантажем, збирали судові документи і доводили до відома суду всі належні юридичні факти, на підставі яких судді приймали рішення про конфіскацію призового судна та його вантажу або

спростовували докази приватирів щодо законності їхніх дій і вимагали повернення судна з вантажем законному власнику [35, Р. 59]. Такі рішення суддів практично не підлягали оскарженню, адже вони з давних давнин займають впливове місце серед посадовців британських державних установ. Ця замкнута нечисленна корпорація юристів відіграла основну роль у виникненні і розвитку англійського права. На відміну від країн континентальної правової системи, де особистий вплив судді завуальований поняттям «суд», в Англії ніколи не приховувалося, що правосуддя здійснюється не судами, а судьями. Свого важливого значення вони не втратили і після встановлення в Англії конституційної монархії, адже суддівська незалежність була проголошена конституційним актом 1701 р. У цьому акті зазначено, що судді призначаються довічно і займають свої посади, «поки поведуться добре» [36, С. 24–25]. Це положення і досі є основою функціонування судової влади в США. Конституція цієї країни встановила так: «Стаття III. Розділ 1. Судова влада Сполучених Штатів належить єдиному Верховному Суду і тим нижчим судам, що згодом встановить або створить Конгрес. Судді Верховного Суду, а також нижчих судів, залишаються на своїх посадах, доки поведуться бездоганно, і мають у визначені терміни одержувати за свою службу винагороду, що не зменшується протягом всього часу їх урядування» [37].

Згодом, на початку розгортання англійського промислового перевороту, корпус суддів морських судів першої Британської імперії за підтримки Палати громад зміцнив своє матеріальне становище, що додало жерцям правосуддя певної самостійності у відносинах з монархами. Так, Георг II запровадив для суддів Високого суду Адміралтейства дійсно велике грошове утримання з державного бюджету в розмірі 1000 фунтів стерлінгів на рік. Водночас монарх бажав зберегти свій вплив на суддів, які порозумілися з парламентарями стосовно правового захисту діяльності підприємців, далекої від закону і моралі. Тому Георг II зазначив, що ця винагорода суддям буде здійснена тільки після того, як виповниться шість років їхньої бездоганної служби на благо Великобританії.

Значна шкода, яку каперство завдавало всесвітній торгівлі, спричинила рух за скасування цього розбійницького промислу вже в середині XVIII ст. Трактат 1785 р., укладений Б. Франкліном із Пруссією від імені США, ніби сприяв скасуванню каперства, проте подальші міжнародні події, особливо англо-американська війна 1812–1815 рр., відродили цей промисел. Під час Паризького кон-

гресу Англія, яка раніше опиралася будь-яким спробам заборонити каперство, охарактеризувала такий промисел як «організований і узаконений морський розбій». Знищення каперства Альбіон визнав необхідною умовою додержання ним свободи нейтральної торгівлі [40, Р. 101].

Паризьку угоду було прийнято Австрією, Францією, Великобританією, Пруссією та Росією. Що ж до Британської імперії, то вона передчасно подбала про те, яким чином кримінальна юрисдикція судів і віце-судів Адміралтейства буде існувати в нових історичних умовах. Ще 1863 р. британським парламентом був прийнятий акт, що «розпорочив» призову юрисдикцію між віце-судами адміралтейства, які перебували в Британській Колумбії, Британській Гвіані, Британському Гондурасі, Гамбії, Гібралтарі, Гонконгу, Нижній Канаді (інакше – у Квебеку), Наталі, Новому Південному Уельсі, Новій Зеландії, Новій Шотландії (інакше – в Галіфаксі), Квінсленді, Сьєрра-Леоні, Південній Австралії, Західній Австралії і Аденіці (тільки для питань торгівлі рабами), на островах Антигуа, Цейлон, Домінікана, Фолкленди, Багами, Барбадос, Бермуди, Гренада, Ямайка, Мальта, Маврикій, Монтсеррат, Невіс, Нью-Брансвік, Ньюфаундленд, Сент-Крістофер, Свята Люсія, Сент-Вінсент, Тасманія, Тобаго, Тринідад, Ванкувер, на архіпелазі Віргінських островів, Острові Принца Едуарда і на мисі Доброї Надії. З того часу вся юрисдикція Високого суду адміралтейства перейшла до Вишого суду юстиції, який був визнаний призовим судом відповідно до Закону про морську премію.

Висновки. Упродовж трьох століть імперської історії Великобританії, починаючи з середини XVII ст., приватирський промисел був цілком закономірним явищем. Його існування визначали процеси розвитку економіки Альбіону як великої морської держави. При цьому морські суди Британської імперії мали кримінальну юрисдикцію у питаннях порушення норм призового права. Ця юрисдикція еволюціонувала відповідно до таких подій в імперській історії держави і права, як боротьба за панування в світовому океані проти ворогів, якими були Іспанія, Нідерланди і Франція, побудова найбільшої в історії людства колоніальної імперії, безуспішна спроба перемогти американських сепаратистів у війні за незалежність США та ін. Проте, Велика Британія мала першою висунути перед великими морськими державами вимогу про скасування каперства, що з часом було замінено таким явищем, як рейдерство – захоплення або знищення торгових суден в ході війни, що здійснювалося військовими

кораблями-рейдерами. Водночас Велика Британія в 1864 р. ввела однаковий порядок утворення, дії і припинення існування призових судів по всьому імперському простору, що раніше було окремими актами, мало повязаними один з одним. За Законом про морську премію, Високий суд Адміралтейства і кожний віце-адміралтейський суд мали дотримуватися однотипних правил судової процедури під час осудження порушників призового права. При цьому Вищому суду Адміралтейства було надано виняткову юрисдикцію як призовому суду. Проте за два роки парламент Англії прийняв Закон про військово-морську дисципліну, згідно з яким вся юрисдикція Високого суду адміралтейства перейшла до Вишого суду юстиції, що був визнаний призовим судом. Це було підтверджено Актами про правосуддя 1873 і 1891 рр., адже тоді остаточно стало зрозумілим, що час для подальшого існування приватирства було вичерпано.

Нині, в умовах кризи глобалізації, в Англії та США спостерігається закономірний процес відродження приватирського промислу у вигляді діяльності приватних військово-морських компаній, які зобов'язані брати участь у реалізації державно-правової політики урядів цих країн. Тільки так англосаксонські держави розраховують зберегти своє панування у світовому океані. Проте цей процес тільки розпочався, і передчасно робити висновки щодо того, чи буде відроджено призову юрисдикцію Адміралтейства Великої Британії.

Список використаної літератури:

1. Каюмова А. Р. Уголовная юрисдикция в международном праве: вопросы теории и практики. Дисс. на соиск. науч. степ.доктора юридич. наук. – Код спец. ВАК – 12.00.10 – Казань: Казанский (Приволжский) федеральный университет, 2016. – 448 с. – URL: <http://www.dslib.net/pravo-evropy/ugolovnaja-jurisdikcija-v-mezhdunarodnom-prave-voprosy-teorii-i-praktiki.html>;
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2007. – 990 с.;
3. Bailyn V. The Ideological Origins of the American Revolution. – Cambridge: Harvard University Press, 1967. – 416 p.;
4. Грин Д. П. Происхождение американского конституционализма // Американский ежегодник, 1991. – М.: Наука, 1992. – С. 9–23;
5. Романов А. К. Правовая система Англии. – М.: Дело, 2002. – 342 с.;
6. Арчер П. Английская судебная система. – М.: Гостуриздат, 1959. – 268 с.;
7. Крашениникова Н. А. Право средневековой Англии. – С. 335–359 // История государства и права зарубежных стран. Учеб. для Вузов. / [под ред.

О. А. Житкова и Н. А. Крашениниковой]. – М.: Норма-Инфра-М, 1998. – Ч. 1. – 461 с.;

8. Велика Хартія вільностей (1215 р.). – URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/707/31/>;

9. Larkin P.J. The Role for Magna Carta in America in 2015. – URL: <http://www.heritage.org/research/reports/2015/07/the-role-for-magna-carta-in-america-in-2015>;

10. Benedict Code of Admiralty. – L.: Mathew Bender and Co., inc., 2011. – 302 p. – URL: <http://redressright.org/pdf/1%20Benedict%20on%20Admiralty.Jurisdiction%20Chs%20I%20-%20XIV.pdf>;

11. Admiralty. – URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Admiralty>;

12. Marque and Reprisal. – URL: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/Marque+and+repris>;

13. High Court of Admiralty. The National Archives. – URL: <http://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/high-court-admiralty-records/>;

14. Marsden R. G. The High Court of Admiralty in Relation to National History, Commerce and the Colonisation of America. A. D. 1550–1650 // Transactions of the Royal Historical Society. – New Series. – 1902. – Vol. 16. – P. 68–77;

15. Marsden R. G. The Vice-Admirals of Coast // The English Historical Review. – 1907. – Vol. 22. – No 87. – P. 478–507;

16. English Admiralty and Maritime Law. – URL: <https://www.theunitutor.com/english-admiralty-maritime-law>;

17. High Court of Admiralty. The National Archives;

18. Berlingieri F. On Arrest of Ships. – Rutledge: Informal Law, 2011. – 880 p.;

19. Descriptive Catalogue of the Charters, Minutes, Books and other Documents of the Borough of Weymouth and Melcombe Regis / Ed. by H. J. Moule. – Weymouth: Sherren and Son, 1883. – 257 p.;

20. Gilmore G., Black Ch. L. The Law of Admiralty. – Wash.: Foundation Press, 1975. – 1101 p.;

21. Privateer. – URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Privateer>;

22. The Vice-Admiralty Courts. – URL: <http://www.ushistory.org/declaration/related/vac.htm>;

23. Select Pleas in the Court of Admiralty. The High Court of Admiralty (A. D. 1547–1602) / Ed. by R. G. Marsden. – L.: Selden Society, 1897. – Vol. 2. – XXVIII, 430 p.;

24. Steckley G. F. Collisions, Prohibition, and the Admiralty Court in Seventeenth-Century London // Law and History Review. – 2003. – Vol. 21. – No 1. – P. 43–52;

25. Пастушенко А. А. О специфике толкования каптерства в раннее Новое время // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Сер. : Історія. – 2010. – № 908. – Вип. 42. – С. 174–183. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKHS_2010_908_42_21;

26. White J. A. A Short History of England. – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – VIII, 320 p.;

27. High Court of Admiralty. The National Archives;
28. Callender G. The Naval Side of British History. – L.: S. Low, 1934. – 320 p.;
29. Loades D. The Tudor Navy: An Administrative, Political and Military History. – Aldershot: Scolar Press, 1992. – 328 p.;
30. Arrangement, Tryal, and Condemnation of Captain William Kidd, for Muther and Piracy, upon Six Several Indictments, at the Admiralty Sessions, Held by His Majesty's Commission at the Old Bailey, on Thursday the 8th. and Friday the 9th. of May 1701, Who, upon Full Evidence, Was Found Guilty, Received Sentence, and Was Accordingly Executed at the Execution Dock, May the 23d, as also, the Tryals of Nicholas Churchill, James Howe, Robert Lamley, William Jenkins, Gabriel Joff, Huger Parrot, Richard Barlicorn, Abel Owens, and Darby Mullins, at the Same Time and Place of Piracy. Pursued by Judges and Council. To which Added, Captain Kidd Two Commissions: One under the Great Seal of England, and Other under the Great Seal of the Court of Admiralty. – L.: Printed for J. Nutt, Near Stationers-Hall, 1701. – 72 p.;
31. Trial of Captain Kidd / Ed. by G. Brooks. – Sydney: Butterworth and Co., 1930. – X, 223 p.;
32. Harrison W. The Description of England / Ed. by G. Edelen. – N.Y.: Cornell University Press, 1968. – 512 p.;
33. A Compleat Journal of the Notes, Speeches and Debates, Both of the House of Lords and House of Commons Throughout the Whole Reign of Queen Elizabeth, of Glorious Memory. Collected by that Eminent Member of Parliament Sir Simond Dewes, Baronet. – L.: Published by Paul Bowes, of the Middle-Temple Esq., 1693. – 689 p.;
34. Schomette D. G. Haslach R. D. Raid on America: The Dutch Naval Campaign of 1672–1674. – Columbia: University of South Carolina Press, 1988. – XV, 386 p.;
35. Anderson G. M., Gifford A. Privateering and the Private Production of Naval Power. – 122 p. – URL: // www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1991/5/cj11n1-8.pdf;
36. Апарова Т. В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия. – М.: Издательство «Триада, Лтд», 1996. – 157 с.;
37. Конституція США. – URL: <https://uk.wikisource.org/wiki/>;
38. High Court of Admiralty. The National Archives;
39. Hansen M. L. The Atlantic Migration, 1607–1860. – Cambridge (Mas.): University of Cambridge Press, 1998. – XII, 326 p.;
40. Piggott F. T. The Declaration of Paris, 1856. – L.: University of London Press Ltd., 1919. – XII, 452 p.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА
 МАЛИШКО Валерій Миколайович,
 кандидат юридичних наук, доцент,
 доцент кафедри теорії та історії держави
 і права Дніпропетровського державного
 університету внутрішніх справ;

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR
 MALYSHKO Valerii Mykolaiovych,
 Candidate of Law Sciences, Associate Professor,
 Associate Professor at the Department of Theory and
 History of State and Law of Dnipropetrovsk State
 University of Internal Affairs;
fbmlgroup@gmail.com